

costumari

ELS PERSONATGES DE CARTRÓ-PEDRA

Nans, capgrossos i esparriots

Encara que en el vocabulari popular, se simplifiqui el nom de les tres variants d'aquests personatges amb el nom de cap-grossos o "cabeçuts", tenen unes característiques que els diferencien sobradament.

Els **Nans** són els que abunden més arreu de Catalunya, són baixets, rabassuts, amb el cap gros, però proporcional amb el cos. Són l'oposició al gegant, a la seva arrogància i elegància. S'hi contraposen les seves figures contrafetes, esbojarrades i vestides amb llargues robes (antigament significaven beneiteria).

S'han estès més. Molts llocs on el pressupost no els arribava per a uns gegants, s'han fet amb una bona pleta de nans.

Acostumen a anar per les seves, sense coreografia específica. Sovint els duen xicots o nens.

Els **Cap-Grossos**, duts normalment per homes, els caps són molt exagerats de mides en proporció amb el cos. Fan pas als gegants, fent com d'agutzils de la festa; ballen algun ball concret simbolitzant alguna cosa, com els que representen el vi a Vilafranca del Penedès. D'altres són les restes d'una coreografia antiquada, i potser una mica monòtona, com els de la "Patum" de Berga, producte d'una època en què l'aristocràcia volgué donar la seva participació a la festa.

I els **Esparriots**, que tot i ser els més vistosos i originals, són els menys abundants. Acostumen a ser un producte local. També es poden considerar esparriots tots els que no podem incloure en els altres dos grups. Com exemple, poden servir el "Lligamosques" d'Olot i els "Óssos" de Solsona ja desapareguts (aquests no tenen res a veure amb el "ball de l'ós" que es fa a alguns indrets prop del Pirineu).

HISTÒRIA

La dada més antiga sobre aquests personatges la trobem a València (d'on es creu que són originaris) a l'any 1587 en què n'hi havia dos. Al 1590 aquest nombre fou augmentat amb 13 més.

A altres llocs de la península també n'hi ha encara que molt escampats. Són famosos els de Saragossa i els de Burgos, anomenats "gigantillos", encara que són més nans que gegants.

Fora de la península només coneixem els de les festes carnestoltenques de Niça.

A Catalunya aquesta fauna folklòrica és moderníssima. Amb anterioritat al segle XIX, no en coneixem cap dada.

Els esparriots, hom creu que foren els propulsors dels nans a Catalunya: "Esquivamosques" o "Lligamosques" d'Olot (1808, aprox.), la "Berruga" de Figueres i el "Cap de Llúpia" de Vic (1838, aprox.).

TERRASSA

La primera dada que hem trobat de nans a Terrassa, és a les despeses de la Festa Major de l'any 1850, on consta que es van comprar botons, guirlandes i llances (?) per als nans.

Podem suposar, però, que ja existien anteriorment. A partir d'aquest any surten periòdicament per Corpus, Carnestoltes i Festa Major; les festes per la Pau (1876) i la proclamació del títol de ciutat a Terrassa (1877).

A la nit del 6 al 7 de maig del 1879, es va cremar el teatre "El

Prado Egarense", anomenat dels Campos, situat al carrer Pantà, on es representava "El Rei Tranquil" de Marinello. La col·lecció de nans que sortia a l'obra es va cremar amb el teatre.

Totes aquestes dades són escrites. La primera que hem trobat gràfica ha estat a l'arxiu Ragón, a la Biblioteca Soler i Patet. És una fotografia de l'any 1933 aproximadament, en què hi ha 5 nans, una mica deteriorats, amb uns vestits llargs, molt senzills.

Pels volts de la guerra civil, els nans es popularitzen fins al punt de representar, fins i tot, personatges del cinema.

Al diari local del dia 1 de juliol del 1950, a l'apartat "Vuecencia acordará..." trobem el següent: «...existe el proyecto de renovar para el próximo año nuestros cabezudos...», «...nos parece que tiene muy poco de tradicional la exhibición de un par o tres de nuestros cabezudos. El Popeye, por ejemplo...».

El que no sabem és si es renovaren o es restauraren l'any següent. Però si no es féu llavors, ho anaren fent periòdicament, fins que els retiraren de servei als voltants de l'any 1970.

Terrassa. Festa Major 1959.

EL GEGANTÓ

Antigament, s'havia cantat aquesta estrofa:

«Trenta, quaranta,
el cul de la geganta.
Fes-li un petó
al cul del gegantó».

Ja les àvies de les nostres àvies, els hi havien cantada quan eren petites. El que és cert és que, de l'únic gegantó de què tenim notícia és d'en Maurici o Maneló.

Aquest personatge, conegut de tothom per gegantó, era un cap-gros que fou regalat per en Lluís Carbonell Colom a Terrassa quan foren lliurats els gegants que l'ajuntament va encarregar al mestre olotí.

En Maneló fou molt ben rebut, se'l vestí amb una bata fluixa d'estanquer i li varen comprar una gorra a mida per al seu cap, feta expressament.

Va sortir al carrer per primer cop el 2 de juliol del 1950 fent de comparsa als gegants nous, que presidiren el concurs provincial de gegants que es féu aleshores a la nostra ciutat.

Alguns cronistes han confós aquest cap-gros amb el gegantó Maneló que es casà amb la Toneta (la gegantona) l'any 1951 i que fou apadrinat pels gegants de Terrassa. Tantes coincidències de noms i de dades han provocat errors com el del **Costumari Català**, vol. IV, pàg. 633 (Joan Amades):

«...Sortien a lluir llur gràcia per la ciutat, els gegants, els més arrogants de tot el Maresme i uns dels millors de Catalunya. Eren tres, un matrimoni i una gegantona, que s'havia de casar amb el gegantó Lladrefaves de Valls. Però no fou així car l'any 1951, la gegantona contragué matrimoni amb el gegantó anomenat Maneló de Terrassa i l'enllaç donà lloc a una gran festassa...».

Malgrat aquest fragment del **Costumari**, en Maneló (cap-gros) no es casà amb la Toneta. Visqué uns 10 anys aproximadament, ja que, com tots els personatges d'aquesta raça que gaudeixen d'una gran popularitat, es deterioren amb rapidesa degut a l'ús i potser a l'abús que se'n fa.

AVUI

Els nans actuals són tots fets de motlle, uns de fibra de vidre i els altres de cartró-pedra. Dels primers n'hi ha 9 i dels altres 7 que han sortit per primer cop a la Festa Major d'enguany.

De la col·lecció anterior, no en sabem res, un cop fora de servei. Van desaparèixer i no sabem quin destí tingueren.

GRUP DE RECERCA FOLKLÒRICA DE TERRASSA

Nota:

Enguany per la Festa Major de Terrassa s'ha estrenat una nova colla de geganters d'aquesta ciutat, ja que de l'any 1972 no n'existia cap.

Bibliografia:

Baltasar Ragón. *Historial i Efemèrides de Terrassa*.

Arxius Municipals de Terrassa.

Arxius Ragón (Biblioteca Soler i Palet).

Joan Amades. *Costumari Popular Català*.

Joan Amades. *Gegants, nans i altres entremesos*.

Baltasar Ragón. *Terrassa al segle XIX*.

Terrassa. Festa Major 1960.

Terrassa. Festa Major 1980.

(Clixés: Cortell i Grau)

SOM

PUBLICACIÓ DE CULTURA POPULAR CATALANA

OCTUBRE / 1980

Número 7